

A trăi, a citi - o viață luminată de cărți

— MIHAELA ALBU în dialog cu MIRELA ROZNOVEANU —

Mihaela Albu: *Dragă Mirela Roznoveanu, facem parte din aceeași generație, cunosc mentalitatea, preocupările și direcțiile spre care mergeau tinerii absolvenți de liceu și de*

aceea vreau să te întreb mai întâi ce te-a făcut să alegi scrisul și nu o meserie practică? De ce te-ai îndreptat spre litere și nu, să spunem, spre politehnică, așa cum făceau majoritatea colegilor noștri?

Mirela Roznoveanu: Eram cât pe ce să aleg Politehnica. Profesorul meu de matematică de la Liceul „Mircea cel Bătrân” din Constanța, secția reală, asta spera. A fost șocat când i-am spus că merg la filologie. Mi-au plăcut matematica, în special funcțiile matematice, fizica cuantică și chimia organică, atât de poetice și de misterioase.

În copilăria pe care mi-am petrecut-o la țară, în inima Dobrogei, la Baia (Hamangia), mi-au plăcut multe lucruri pe care le-am învățat înainte de a învăța să scriu și să citesc. Am învățat să brodez, să împletesc, să gătesc, să fac vrăji, să sădesc flori și zarzavaturi în grădină, îmi plăcea să sap pământul primăvara și toamna, să am grijă de animale, să dansez la horă, să fur fructe din grădini, să mă bat cu băieții și să mășteresc jocuri noi. Dar magia scrisului și a cititului au fost acelea care mi-au marcat definitiv viața. Pentru mine a trăi se confunda cu a citi și a scrie. Viața mea a fost luminată de cărți, dar într-un fel a fost și „otrăvită”, pentru că cititul, ca și scrisul m-au cufundat în livresc, m-au făcut să ignor multă vreme realul. De fapt, această ambiguitate face parte din natura scriitorului care, imaginând universuri paralele existenței, este prin definiție un singuratec, un solitar al mesei de scris. Am fost atât de hulpavă, încât în clasa a patra terminasem de citit toate cărțile din biblioteca satului. Tata îmi aducea tot timpul cărți de la Constanța și Tulcea. Aveam deja o bibliotecă impresionantă pe care, din nevoia de ordine, o sistematizasem cu un „catalog” personal. Un inventar care ma ajuta sa localizez cărțile în rafturi.

M.A. *Poți aminti câțiva autori, câteva titluri dintre cărțile citite atunci?*

M. R. La zece – unsprezece ani terminasem de citit operele complete ale lui Moliere, Shakespeare, Dante, Schiller, Homer și altor clasici ai literaturii universale. Un prieten de-al tatei i-a atras atenția că citeam „Infernul” lui Dante, care nu era o carte pentru

copii. Tata a dat din umeri, știa, n-avea ce să-mi facă. Tot atunci am trăit un șoc când am aflat că „Iliada” și „Odiseea” fuseseră scrise de o ființă muritoare ca și mine pe nume Homer și nu de un zeu. Credeam că cuvântul „Homer” făcea parte din titlu.

M.A. *Îți amintești câteva întâmplări mai deosebite care te-au determinat să continui în viață? Ce ți-a îndrumat sau ce a încercat să-ți reprime scrisul?*

M.R. Nu pot uita, de pildă, că în clasa a patra am fost pedepsită să stau la colț, în genunchi, pe coji de nuc, în văzul clasei, pentru că îndrăznisem să duc la școală la ora de română voluminosul *Dicționar enciclopedic al limbii române*. Voisem să-i arăt învățătoarei că definițiile metaforei și parabolei erau cu mult mai complexe decât ceea ce ne spusese ea în clasă. Acest dicționar a fost prietenul meu statornic, împreună cu ediția ilustrată a miturilor greco-latine de Popa-Lisseanu, o carte admirabilă găsită în biblioteca unchilor mei din Tulcea și pe care încă o mai păstrez în biblioteca mea din București. Incidentul de care îți vorbesc m-a ambiționat enorm.

Cărțile și scrisul mi-au luminat viața, dar m-au și rupt de ea. Am fost până la părăsirea României și venirea în America, care s-a produs în ianuarie 1991, mai mult o făptură livrescă. Abia aici, în condiții extrem de dure, m-am ajustat/ racordat la real. Într-un fel, această „ajustare” începuse o data cu darea mea afară de la ziarul România Liberă – Magazin în aprilie 1989, ancheta securității în procesul ziaristilor din grupul «Băcanu», interzicerea numelui meu în presă, revoluția din decembrie 1989 și fantasticul an 1990. A fost un an de răscruce. O enormă experiență politică și istorică. Am fost în inima vârtejului politic în calitate de publicist comentator la „România Liberă” și membru în Consiliul Director. Am înțeles atunci că era mai mult ca probabil că pe timpul vieții mele să nu am șansa de a trăi într-o lume normală. Părăsirea României a egalat cu o sinucidere. Acesta este exilul pentru un scriitor. O presiune neomenească. Limba maternă este instrumentul de lucru al scriitorului. Dar Dumnezeu a vrut ca eu să mă reasc sau să mă reinventez pe acest continent, în aceasta Lume Nouă, atât de splendidă, crudă, miraculoasă. Și să continui să scriu atât în română cit și în engleză.

M.A. *Din ceea ce povestești se deduce dragostea ta timpurie pentru cărți, pentru literatură, ca și ... dorința de a deveni tu însăși scriitor...*

M. R. Revelația timpurie că Schiller și Shakespeare au fost oameni ca și mine mi-a dat curaj să scriu. De fapt, primele mele compuneri literare au fost simultane cu învățatul scrisului. Poezii pe care i le arătam mamei și pe care le pierdeam prin sertare. Bunica, mama tatei, nu prea agrea această preocupare, ea mă îndemna să petrec mai mult timp în bucătărie, acolo unde era locul unei viitoare

doamne. O tânără domnișoară trebuia să știe să gătească și, mai ales, să știe ce să comande. În clasa a treia și a patra am adaptat povești pentru scenă și am scris o piesă de teatru având ca personaje copii de vârsta mea.

M. A. Toate exemplele de lectură sunt din literatura universală. Să înțeleg că nu citeai literatură română?

M. R. Mi-am făcut educația la școala literaturii universale. Am descoperit autorii români mult mai târziu, în parte și pentru că cei valoroși erau interziși, cărțile lor nepublicate în anii '50, iar ceea ce exista în librării și biblioteci era de fapt literatura proletcultistă. Educația mea literaro-politică s-a făcut în hohotele de răs ale tatei care citea cu glas tare enormitățile publicate în presa vremii. Tata era un mare cititor de literatură și în special de teatru, gustul lui literar era remarcabil. Tatei îi datorez privilegiul de a mă fi născut și trăit într-un mediu intens literar unde valorile literare erau acelea ale literaturii clasice și nu acelea ale propagandei comuniste.

M. A. Ce alte pasiuni ai mai avut în copilărie și adolescență, în afara lecturii?

M. R. A fost un moment în viața mea când descoperirea muzicii a fost cît pe ce să mă despartă de scris. Muzica simfonică și opera m-au fermecat imens. Am vrut să devin solistă de operă, am învățat pianul, m-am luat lecții de canto, dar niciodată nu am omis să scriu în jurnalul meu și să citesc. Scena m-a speriat. Eram intens emoțională, timidă, iar muzica săvârșea asupra mea acea chimie chinuitoare de suport pe care Thomas Mann o descrie în romanele sale. Muzica mă făcea și mai vulnerabilă decît eram, și mai emoțională, sufeream ascultînd muzică, topindu-mă cu ea atît de intens încît nu mai rămînea decît durerea notelor. Am vrut să scriu o operă, dar am abandonat-o pentru un roman.

O altă tentație, aceea din liceu, după cum am mai spus ceva mai sus, a fost la un pas să mă îndrept spre Politehnică. Iubeam matematica, chimia și fizica. Ca și biologia. La orele de matematică ale profesorului Raicopol de la liceul „Mircea cel Bătrîn” din Constanța, secția reală, eram aceea care îl urmărea și ajuta în clasă în predarea noilor teoreme. Vedeam ideile matematice. Dar nu-mi plăcea să fac exerciții, mă plictiseau. Domnul Raicopol a fost dezamăgit că nu m-am dus la Politehnică. Dar matematica învățată de la el m-a ajutat peste decenii să învăț cu imensă curiozitate și plăcere în noua mea viață din America tehnologia computerelor și tot ce ține de hypertext și chiar noțiuni de programare. Matematica mi-a dat rigoare în viața spiritului. A fost aceea care a stat în spatele minții mele când am studiat structuralismul literar și noile gramatici generative la Facultatea de Filologie a Universității București. Tot matematica, prin logica ei, m-a învățat să iubesc filosofia și dreptul, să înțeleg logicile și universurile cu multiple dimensiuni, să scriu despre filosofia științei, ani la rând la rubrica pe care am avut-o în țară la revista „Magazin”. După cum vezi, există un destin care ne determină. Al meu a fost să citesc și să scriu. Mi-am petrecut cea mai mare parte a vieții în bibliotecă și la masa de scris. Și aceasta m-a făcut fericită.

M. A. Ești cunoscută ca romancier, critic literar, poet și ziarist. După câte știi, apariția cărților tale nu a respectat ordinea în care le-ai scris. Ultimul tău roman, „Timpul celor aleși”, publicat în 1999 la Editura Univers în Colecția „Ithaca – Scritori români din exil” este de fapt primul în ordinea scrierii, iar cartea de poeme

apărută în 1998 a fost scrisă și ea cu mult timp înainte. Care este explicația?

M. R. Da, cărțile mele au avut un destin ciudat. De acest lucru am devenit conștientă abia în clipa în care m-am stabilit pe continentul american. *Lecturi Moderne*, cartea de debut, a apărut în 1978 la „Cartea Românească”, prin intervenția directă a lui Marin Preda, după ani de așteptare. Monografia despre D. R. Popescu (1981) mi-a provocat un rău imens pentru că a fost considerată un act de conformism literar, cînd, de fapt, fusese publicată înainte de impunerea autorului ca președinte al Uniunii Scriitorilor de către Ceaușescu. Avantajele mele în urma scrierii acestei monografii, singurul studiu cuprinzător despre un important autor român intrat în manualele școlare, au fost că mi-am atras dușmanii lui D.R. Popescu în lupta lor pentru putere la conducerea Uniunii Scriitorilor. D.R. Popescu nu mi-a trimis nici măcar un buchet de flori în semn de mulțumire. Romanul *Totdeauna toamna* (Cartea Românească, 1988) a apărut ciopîrțit după o luptă din care am vrut să mă retrag, dar nu a mai fost posibil. *Civilizația romanului* volumul doi a trecut neobservat pentru că 1991 nu era anul eseurilor în nici un caz, iar eu părăsisem România, ceea ce echivala cu desertarea; mentalitatea comunistă era încă vie, cine pleca era un dușman. Tirajul cărții a fost modic, dar mă mîngîie faptul că cele două volume fac totuși parte din bibliografia anului doi al cursului de literatură universală de la Universitatea de Filologie București ca și din bibliografia doctoranzilor în literatura comparată. Romanul *Platon*, terminat în 1990, a fost publicat ... într-un singur exemplar în 1996 și abia în 1999 cu adevărat la Editura „Cartea Românească”. Romanul *Viața pe fugă*, scris la New York și publicat în 1997, a zăcut multe luni nedifuzat într-o magazie de la marginea Bucureștiului pentru că Editura Sirius era implicată într-o neregulă financiară. Romanul nu a fost difuzat ulterior decît în câteva librării din țară ale „Cărții Românești”. Manuscrisul cărții de poeme *Învățarea lumii* a stat peste un deceniu la „Eminescu”, a primit bunul de tipar în 1990, dar a fost trimis la incinerator împreună cu alte manuscrise în chiar ziua în care un bun prieten s-a dus la editură, la rugămintea mea telefonică, să recupereze manuscrisul, publicat ulterior în 1998 la Fundația „Luceafărul”. Și așa se face că romanul *Timpul celor aleși*, ultima carte publicată, este de fapt primul meu roman în ediția lui necenzurată și integrală.

M. A. Din tot ceea ce relatezi, se poate deduce că te-a urmărit (ca scriitor) un destin potrivit, pe care, din fericire, ai știut să-l învingi...

M. R. Tema „destinului potrivit” al cărților planează în destinul scriitorilor din todeauna. O explicație poate veni din lupta dintre nou și vechi, dintre bine și rău, căci răul s-a împotrivit întotdeauna apariției unui lucru bun și durabil. Cele două forțe s-au confruntat permanent în viața mea, le-am simțit concretețea mortală de nenumărate ori. În România aceasta a atins uneori forme critice. Furia forțelor negative a declanșat însă forțe pozitive pe măsură. Aceasta îmi dă speranțe în durabilitatea operei mele în timp, a valorii ei.

M. A. Deoarece ți-am cînt toate cărțile, mi-aș permite să avansez o întrebare de cititor. Ai putea mărturisii cît este biografie și cît este ficțiune în „Viața pe fugă”?

M. R. S-a glosat și se glosează pe marginea faptului că

personajele romanelor mele sunt autobiografice, pînă la a fi identificată în mod abuziv cu unele dintre ele, cum ar fi Maria Mărgăritescu, Platoniu sau Angela Kaminski. Aceasta este o eroare care provine din încă rudimentaritatea criticii românești. Recent s-a tradus în Anglia romanul *Vertigo*, care are acum un mare succes, al romancierului german W. G. Sebald, unde există un personaj chiar cu numele de W.G. Sebald, iar evenimentele cărții sunt aproape aceleași cu ale vieții autorului. Într-o recenzie din *The Times Literary Supplement*, Susan Sontag făcea remarcă inteligentă că ficțiunea și faptele reale nu se exclud într-un roman. Ceea ce face ca un text să fie considerat ficțiune literară nu este că povestea, faptele narative sunt neadevărate, ci modul în care acestea sunt folosite, varietatea mijloacelor care produc ceea ce teoreticienii literaturii numesc „efectul de real” (the effect of the real). Cărțile mele folosesc acest efect. Așa cum marmura este folosită de sculptor și culoarea de pictor și sunetul de compozitor, eu folosesc materia vieții care se întâmplă să fie de multe ori a vieții mele ca materie primă pentru roman. Ficționalizarea realității trăite este unul din mijloacele estetice pe care îmi place să le folosesc. Personajele românești în care sunt identificate elemente ale biografiei autorului formează fundamentul multor romane de excepție ale literaturii americane. Saul Bellow nu face altceva în *Herzog*, *Darul lui Humboldt*, și recent în ultimul său roman, *Ravelstein*, aclamat de critică și public.

M.A. Știu că scrii acum în engleză. Diferă stilul de acela în care scrii în românește?

M.R. Desigur. Mai întâi pentru că structura lingvistică și modul limbii engleze de a exprima existentul și esteticul diferă de al limbii române și al limbilor romanice în general. În engleză totul este concis, ordinea cuvintelor în frază la fel de riguroasă ca în latină, ritmul epic devine de aceea mai rapid, narațiunea mai nervoasă, concretețea mult mai accentuată, violentă. Vagul și ambiguitatea se construiesc din alte elemente decît cele cu care suntem familiarizați. Mai este apoi structura diferită a mentalității culturii americane, modul de așteptare diferit al cititorului american, care nu se potrivește cu acelea ale culturii și cititorului român. Ceea ce place în România, ca literatură vorbesc, nu place aici, și invers. Faptul că o carte este tradusă în America nu înseamnă aici mare lucru dacă nu are priză la publicul american. Aici critica nu are o așa de mare importanță. Important este succesul concret al vânzării exemplarelor dintr-o carte. Se pot spune enorm de multe lucruri pe această temă, dar mă opresc aici.

M.A. Ai spus ceva mai înainte că te-ai reinventat pe noul continent. Cum?

MR. În primii șapte ani de America am mers la școală, timp în care am și muncit ca să-mi câștig existența și să-mi plătesc cursurile. America este o altă planetă. Am învățat engleza, am dobîndit un master degree, am învățat tehnologiile Internetului. În prezent sunt „faculty pe tenure track” la New York University School of Law Library. În traducere înseamnă că fac parte din corpul profesoral al Facultății de Drept de la New York University. Specialitatea mea este cercetarea și predarea tehnicilor de cercetare în bazele de date electronice ale dreptului internațional, străin și comparat, și nu numai. Predau de asemenea ca „international professor” pentru

Constitutional and Legal Policy Institute din Budapesta, aflat sub patronajul lui Soros Foundation și Central European University din Budapesta. Am fost invitată să predau sau să vorbesc despre domeniul meu – unul foarte “hot” în prezent – și de alte universități sau instituții de drept din lume. Ceea ce fac în acest domeniu îmi place foarte mult. Îmi place să deschid drumuri noi. Romancierul și poetul, ca și ziaristul și criticul literar din mine au beneficiat de expunerea la aceste noi orizonturi ale cunoașterii.

M.A. Și acum, o întrebare stereotipă a celor ce interviuează: Spune-mi despre ce scrii, la ce lucrezi acum?

M.R. Lucrez la ediția a doua a cărții de eseuri publicate în toamna trecută în New York, *Toward a Cyberlegal Culture* (Transnational Publishers, 2001). Lucrez apoi la ediția revizuită și adăugită a celor două volume publicate în 1983 și 1991 ale *Civilizației romanului – o istorie adevărată a romanului universal de la Ramayana la Don Quijote*, pe care plănuiesc să o termin în viitorul apropiat. Când am scris acest eseu-istorie care va avea în noua versiune peste o mie de pagini (versiunea originală însumează aproape 800 pagini) nu știam engleza, limbă pe care am învățat-o în America, așa că sursele mele bibliografice au fost circumscrise francezei, italienei, spaniolei, latinei.

Scriu apoi o carte de nuvele în engleză. Cartea va fi terminată, sper, în această toamnă a lui 2002. Pregătesc ediția engleză a poemelor publicate în românește, dar și a poemelor inedite, scrise în engleză. Mai scriu articole de specialitate în domeniul bibliografiei dreptului comparat, străin și internațional. Sunt editor la cea mai importantă publicație de drept internațional și străin din Internet, ceea ce mă obligă să scriu sistematic. Și mai scriu comentarii politice, pentru că ziaristul din mine este mai viu ca oricând.

M. A. După câte se poate cu ușurință observa, scrisul tău ocupă arii largi și domenii variate.

M. R. Mi s-a spus că fac o greșală scriind critică, proză, ziaristică, poezie, deoarece produc confuzie în cititor, iar critica nu știe unde să mă încadreze, lucru care mă face să rid. Un creator se exprimă în forma estetică apropiată a ceea ce vrea să comunice sau să se comunice. Ideea estetică se cere concretizată într-un limbaj literar pe măsură să o exprime cel mai bine. Sunt creatori cu o coardă și unii cu mai multe coarde. Capabili să se exercite pe un limbaj estetic sau pe mai multe. Modelul meu a fost și a rămas Eminescu: poet, prozator, critic, ziarist. Cine l-a putut împiedica să-și exprime complexitatea gândului și a sufletului? Impotența gândirii gardiene propovăduind prejudecăți este la fel de malignă ca impotența produsă de frica de a fi tu însuși.

M. A. Ce părere ai despre noua generație, despre cei care ne urmează?

M. R. Sunt încântată că noua generație de critici și scriitori este mai aproape de mine decît generația căreia îi aparțin biologic. Acest lucru mă face să mă simt de-o vîrstă cu ei. Faptul că am început a doua viață biologică și scriitoricească după 1991, mă circumscrie practic unei deschideri generoase și înnoitoare a literaturii române care aparține secolului douăzeci și unu și în care cred foarte mult.

New York, mai 2002